

Joanna Duda*

Inwestycje w przedsiębiorstwach sektora MSP po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej

1. Wstęp

Małe i średnie przedsiębiorstwa odgrywają istotną rolę w rozwoju gospodarki światowej, ponieważ są elastyczne i szybko dostosowują się do zmian zachodzących w otoczeniu. Mają znaczny udział w wytwarzaniu PKB oraz przyczyniają się do likwidacji bezrobocia. W krajach wysoko rozwiniętych przedsiębiorstwa z sektora MSP odgrywają również bardzo ważną rolę we wdrażaniu innowacji.

Chociaż intensywniejszą działalność prowadzą firmy duże, to jednak znaczna część małych i średnich firm angażuje się z działalność *B+R*. Nacisk konkurencji oraz rozwój techniki narzucają przedsiębiorstwom wysokie tempo zmian innowacyjnych. Zdolność do szybkiego dostosowania się do zmian technicznych i technologicznych uznawana jest za podstawowy warunek rozwoju firmy, a innowacje za klucz do sukcesu. Podstawowym czynnikiem zmuszającym małe i średnie przedsiębiorstwa do wdrażania innowacji jest rosnąca konkurencja.

Powszechnie uważa się, że poziom innowacyjności przedsiębiorstw polskich, w porównaniu z innymi krajami UE, jest niski. Niewątpliwie aktywność innowacyjna jest jednym z ważniejszych czynników mających wpływ na konkurencyjność polskich MSP na rynku unijnym. Żeby jednak polskie małe i średnie przedsiębiorstwa mogły zdobyć odpowiednią pozycję konkurencyjną na jednolitym rynku, niezbędne jest stworzenie warunków sprzyjających osiągnięciu odpowiedniego poziomu innowacyjności przez całą gospodarkę.

* Wydział Zarządzania, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie

Od początku procesu transformacji z gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej w Polsce problematyka innowacyjności polskiego sektora MSP jest często poruszana i dlatego w niniejszym artykule zaprezentowano badania empiryczne na temat działań innowacyjnych w polskim sektorze MSP w latach 2004–2005.

2. Inwestycje w polskim sektorze MSP w latach 2004–2005

W 2005 roku inwestycje rozpoczęło 22,5% małych i średnich przedsiębiorstw (24,6% w 2004 roku), ale jednocześnie o 8,5% więcej firm kontynuowało inwestycje rozpoczęte w latach poprzednich. W efekcie odsetek firm, które nie podjęły żadnych inwestycji spadł z 51% w 2004 roku do 42,7% w roku 2005 [6].

W latach 2004–2005 przedsiębiorstwa z sektora MSP inwestowały w informatyzację firm, rozwój sieci sprzedaży, poprawę jakości oferowanych usług, zakup nowoczesnych maszyn i urządzeń produkcyjnych. Przedsiębiorcy kupowali również grunty, szkolili pracowników, modernizowali infrastrukturę biurową oraz podejmowali inwestycje mające na celu zmniejszenie kosztów prowadzenia działalności. Czynnikiem motywującym do podjęcia wymienionych inwestycji była przede wszystkim chęć podłożenia wzmożonej konkurencji na rynku unijnym. Wyniki badań przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Rodzaje inwestycji w sektorze MSP w latach 2004–2005

Rodzaj inwestycji	Odsetek firm	
	2004	2005
zakup maszyn i urządzeń ze względu na nową technologię	–	32,0
wprowadzenie nowych produktów i usług	–	30,1
zakup maszyn i urządzeń o podobnych parametrach w celu zwiększenia produkcji	44	28,1
wymiana starych maszyn na nowe o podobnych do dotychczasowych parametrach i wydajności	–	27,9
modernizacja środków transportu	8,1	27,9
poprawa jakości oferowanych dóbr i usług	13,9	25,9
budowa lub zakup budynków	–	22,4

Tabela 1 cd.

rozwój sieci sprzedaży	4,3	21,2
informatyzacja firm	7,6	20,5
modernizacja infrastruktury biurowej	3,0	14,9
szkolenie pracowników	0,9	11,1
zmniejszenie kosztów prowadzenia działalności	4,3	10,2
zakup gruntów	–	9,1
badania i rozwój	0,0	3,7
modernizacja systemu zarządzania	0,1	2,3
działania na rzecz ochrony środowiska	0,0	1,9

Źródło: [4, 5]

Jak wynika z zaprezentowanych w tabeli 1 danych, większą część inwestycji, zarówno w 2004, jak i 2005 roku stanowiły w analizowanym sektorze inwestycje w zakup maszyn i urządzeń o charakterze produkcyjnym. Podkreślić należy, że w 2005 roku $\frac{3}{4}$ były to inwestycje o charakterze innowacyjnym. Ponadto przedsiębiorcy zaczęli łożyć środki w badania i rozwój (3,7%), podczas gdy rok wcześniej tego typu inwestycji nie podjęto.

Jak wynika z przedstawionych wyników badań, nakłady na *B+R* nie są, ale i nie muszą być głównym kierunkiem inwestycji w sektorze MSP, choćby ze względu na małą skalę produkcji i duże koszty prowadzenia takich badań. Jednak zaprezentowane wyniki wskazują, że polscy przedsiębiorcy, choć na razie niewielki ich odsetek, rozumieją potrzebę tego typu inwestycji w celu podniesienia poziomu konkurencyjności swoich przedsiębiorstw.

Porównując lata 2004 i 2005, można zauważyć pewne zmiany. Znacznie więcej firm inwestowało w modernizację maszyn produkcyjnych, środków transportu, poprawę jakości oferowanych produktów i usług. Prawie o 13% więcej firm zainwestowało w informatyzację swoich przedsiębiorstw, co wydaje się pozytywnym zjawiskiem, gdyż jak podaje PARP, w 2004 ponad 50% przedsiębiorstw z sektora MSP nie miało dostępu do internetu [6].

Małe i średnie przedsiębiorstwa zmieniły również swoje podejście do inwestycji w badania i rozwój oraz do inwestycji w nowe produkty. Przedsiębiorcy zaczęli także zwiększać nakłady na ochronę środowiska, co może być istotnym elementem budowania pozycji konkurencyjnej na rynku UE. Wyniki badań przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2
Rodzaje inwestycji w sektorze MSP w 2005 roku

Rodzaj inwestycji	Rok	Znaczny wzrost	Wzrost	Bez zmian	Znaczny spadek
Nakłady na ochronę środowiska	2005	8,2 %	28,5%	0,8%	71,2%
	2004	5,1%	22,1%	0,2%	72,4%
Wprowadzanie nowych produktów na rynek	2005	32,0%	36,2%	1,4%	30,4%
	2004	28,8%	30,4%	0,9%	39,9%
Inwestycje w B+R	2005	11,4%	30,7%	2,6%	54,7%
	2004	9,6%	25,7%	2,5%	62,2%

Źródło: [4]

Interesujące wydaje się, że coraz mniejszy odsetek przedsiębiorstw deklaruje brak zainteresowania inwestycjami w nowe produkty oraz ochronę środowiska. Wyniki zaprezentowanych badań wskazują na coraz większe zrozumienie potrzeby innowacji zarówno technologicznych, jak i produktowych.

Jednak duży odsetek małych i średnich przedsiębiorstw: 42,7% w 2005 i 51% w 2004 roku nie podjął żadnych inwestycji, podając za główną przyczynę słabą koniunkturę na rynku, dużą niestabilność warunków gospodarowania rozumianą jako często zmieniające się przepisy, brak popytu na polskim rynku oraz brak dostępu do kapitału na inwestycje. Wyniki badań przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3
Przyczyny braku inwestycji w polskim sektorze MSP w latach 2004–2005

Przyczyny nieinwestowania	Odsetek przedsiębiorstw	
	2004	2005
oczekiwanie na poprawę koniunktury gospodarczej	18,3	42,3
niewykorzystane zasoby techniczne	33,5	39,2
zbyt duża niestabilność warunków gospodarowania	–	37,3
brak popytu na polskim rynku	18,3	29,0
brak popytu na rynkach zagranicznych	1,3	–
oczekiwanie na dostęp do funduszy unijnych	2,4	13,9
brak dostępu do kapitału na inwestycje	8,1	12,1
brak strategii rozwoju	6,5	10,2
zbyt wysokie ryzyko polityczne	4,0	10,0

Źródło: [4, 5]

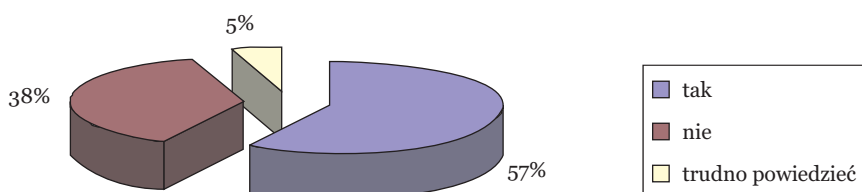
Porównując zaprezentowane w tabeli 2 wyniki badań, można zauważyć, że prawie żadne bariery podejmowania inwestycji, z wyjątkiem braku popytu na rynkach zagranicznych, wymienione przez przedsiębiorców w 2004 roku, nie zmniejszyły się ani nie zostały zlikwidowane w roku 2005. Dodatkowo w 2005 roku ponad 37% ankietowanych przedsiębiorców uznało, że nie podjęli żadnych inwestycji ze względu na niestabilne warunki gospodarowania.

Postrzeganie przez przedsiębiorców z sektora MSP braku dobrej koniunktury oraz popytu jako barier inwestycji często jest również wynikiem braku umiejętności tworzenia okazji, szukania nowych rynków zbytu oraz poszukiwania nowych kanałów dystrybucji. Są to zatem bariery wewnętrzne, wynikające z niewiedzy.

3. Innowacyjność jako czynnik budowania pozycji konkurencyjnej

Analiza inwestycji prowadzonych przez małe i średnie firmy w latach 2004–2005 wskazuje, że miały one w większości charakter proinnowacyjny. Większość firm inwestowała w rzeczowe środki trwale związane z wprowadzaniem nowych technologii, wprowadzała nowe produkty na rynek, inwestowała w poprawę jakości, niewielki odsetek zainwestował nawet w *B+R*.

Przedsiębiorstwa z sektora MSP widzą potrzebę podejmowania innowacji, czy to nowego produktu, nowej technologii, czy też nowego systemu zarządzania. Na rysunku 1 przedstawiono wyniki badań na temat konieczności działań innowacyjnych w sektorze MSP.

Rys. 1. Odsetek przedsiębiorstw z sektora MSP, które widzą potrzebę działań innowacyjnych w swojej firmie

Źródło: opracowanie własne na podstawie [4]

Według opinii respondentów barierą ograniczającą podejmowanie działań innowacyjnych są wysokie koszty i duże ryzyko. Przedsiębiorcy wyraźnie wskazali,

że czynnikiem, który w istotny sposób zwiększyłby innowacyjność jest obniżenie kosztów i ryzyka, poprzez wsparcie ze środków publicznych wydatków na inwestycje o charakterze innowacyjnym. Przedsiębiorcy oczekują wprowadzenia ulg w podatkach oraz dostępu do kredytu na preferencyjnych warunkach.

Biorąc pod uwagę, że badanie było przeprowadzone w 2006 roku, należy wskazać na brak wiedzy ze strony polskich przedsiębiorców na temat nowej ustawy *O niektórych formach wspierania działalności inwestycyjnej* z dnia 29 lipca 2005 roku, która weszła w życie 22.08.2005 roku. Ustawa ta, dokładniej omówiona w dalszej części referatu, określa w głównej mierze zasady i tryb udzielania kredytu technologicznego, który jest częściowo umarzalny.

Ponadto według przedsiębiorców podstawowym czynnikiem ograniczającym inwestycje o charakterze innowacyjnym jest brak popytu na produkty innowacyjne na rynku polskim. Dokładne wyniki badania przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4

Czynniki zwiększające innowacyjność polskich firm z sektora MSP

Czynnik zwiększający innowacyjność firmy	Odsetek przedsiębiorstw
związane z wprowadzeniem nowych technologii ulgi w podatkach	53,5
dostęp do kredytów na preferencyjnych warunkach	46,0
popyt na rynku krajowym na innowacyjne produkty	43,6
zniesienie barier w dostępie do kapitału	24,6
możliwość eksportu	18,3
wiedza o innowacyjnych rozwiązaniach w promocji i dystrybucji	13,5
ulgi w podatkach związane z prowadzeniem własnych badań	11,7
wiedza o innowacyjnych rozwiązaniach dotyczących wytwarzania produktów	11,2
wiedza o badaniach prowadzonych w Polsce, których wyniki można zastosować w firmie	9,6
wiedza o innowacyjnych rozwiązaniach dotyczących zarządzania firmą	9,1
konkurencja ze strony innych, bardziej innowacyjnych firm w branży	5,0

Źródło: opracowanie na podstawie [4]

Jak wynika z badań zaprezentowanych w tabeli 4, bariery innowacyjności dotyczą przede wszystkim ulg podatkowych i niewiedzy ze strony przedsiębiorców na temat innowacyjnych rozwiązań z zakresu wytwarzania produktów czy zarządzania firmą.

Pomimo że w ostatnim okresie przybywa eksporterów, przedsiębiorcy zaczynają inwestować w *B+R* oraz ochronę środowiska, to nadal głównym czynnikiem decydującym o konkurencyjności polskiego sektora MSP na rynku jest cena. Inne czynniki, takie jak: jakość obsługi, wąska specjalizacja, nowatorski charakter produktów czy usług – miały w analizowanym okresie, dużo mniejsze znaczenie. Odsetek przedsiębiorstw, które wskazały poszczególne czynniki wzrostu swojej pozycji konkurencyjnej przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5

Czynniki decydujące o konkurencyjności sektora MSP w latach 2003–2005

Czynniki decydujące o konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	Odsetek przedsiębiorstw		
	2003	2004	2005
cena	51,9	57,6	64,3
jakość produktów /usług	20,9	18,7	15,2
jakość obsługi klienta	9,5	9,6	5,9
wąska specjalizacja	5,8	6,2	5,9
zdolność dostosowania produkcji do wymagań klienta	5,6	4,7	5,5
lokalizacja firmy	4,4	1,5	2,9
nowatorski charakter produktów, usług	1,8	1,0	0,6

Źródło: opracowanie na podstawie [4]

Z wyników badań zaprezentowanych w tabeli 4 wynika, że polski sektor MSP buduje swoją pozycję konkurencyjną, opierając się na cenie. Wzrostowi znaczenia ceny jako czynnika kształtującego pozycję konkurencyjną polskich małych i średnich przedsiębiorstw na rynku unijnym towarzyszy spadek takich czynników, jak:

- jakość produktów czy usług,
- nowatorski charakter produktów i usług.

4. Formy wspierania działalności innowacyjnej

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, jedną z głównych barier ograniczających podejmowanie inwestycji o charakterze innowacyjnym, podawanych przez polskich przedsiębiorców z sektora MSP, jest brak dostępu do preferencyjnych kredytów. Warto jednak ponownie przypomnieć, że opina ta wynika w znacznej mierze z braku wiedzy w tym zakresie, bowiem z dniem 20 października 2005 została wprowadzona w życie ustawa z 29 lipca 2005 roku *o wspieraniu niektórych*

form działalności innowacyjnej [3], która stwarza nowe możliwości podjęcia innowacyjnych inwestycji w sektorze MSP. Ustawa ta określa w szczególności zasady i tryb przyznawania kredytu technologicznego i umarzania jego części.

Kredyt przeznaczony jest na finansowanie inwestycji technologicznej, która w świetle ustawy polega na zakupie, wdrożeniu i uruchomieniu nowej technologii, a także na wdrożeniu własnej nowej technologii. Wysokość kredytu nie może przekroczyć 2 mln euro, a wysokość umorzenia może osiągnąć, w zależności od regionu, nawet 50% czyli 1 mln euro. Wymagany jest udział własny przedsiębiorcy w wysokości 25% wartości inwestycji.

Kredyt udzielany jest na okres 6 lat z możliwością rocznej karencji w spłacie kapitału kredytu. Oprocentowanie jest zmienne i równe stawce WIBOR 3M oraz marży banku, obecnie oscyluje w granicach 8%.

Jednak warunkiem jest konieczność osiągnięcia zysku w przedsiębiorstwie, ponieważ umorzenia dokonuje się wyłącznie z zysku w wysokości odpowiadającej 20% wartości netto wykazanej na przedkładanych przez kredytobiorcę fakturach dokumentujących dokonanie sprzedaży towarów lub usług powstałych w wyniku inwestycji technologicznej finansowanej omawianym kredytem.

Do wydatków, które mogą zostać objęte umorzeniem można zaliczyć:

- zakup nowych lub używanych środków trwałych,
- rozbudowę lub modernizację środków trwałych,
- instalacje i uruchomienie środków trwałych,
- prace przedrealizacyjne oraz koszty produkcyjne niezbędne do legalizacji technologicznej produktu,
- zakup wartości niematerialnych i prawnych.

Kredyt technologiczny udzielany jest przez Bank Gospodarstwa Krajowego ze środków Funduszu Kredytu Technologicznego, a na który składają się:

- dotacje celowe z budżetu państwa określane corocznie w ustawie budżetowej,
- spłaty rat kapitałowych kredytów technologicznych,
- prowizje za udzielanie kredytów technologicznych,
- odsetki od udzielonych kredytów technologicznych,
- odsetki od lokat środków Funduszu w bankach,
- środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej oraz inne środki pochodzące ze źródeł zagranicznych niepodlegające zwrotowi,
- inne wpływy.

W ustawie zdefiniowano również działalność inwestycyjną jako: działalność związaną z przygotowaniem i uruchomieniem wytwarzania nowych lub udoskonalonych materiałów, wyrobów, urządzeń, usług, procesów lub metod, przeznaczonych do wprowadzenia na rynek albo innego wykorzystania w praktyce.

Realizację ustawy wspierają również zmiany przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych. Zachęty podatkowe mają na celu wsparcie przedsiębiorców inwestujących w nowe technologie.

Przedsiębiorca może odliczyć od podstawy opodatkowania cenę zakupu nowej technologii, lub technologii zakupionych od jednostek naukowych zarówno polskich, jak i zagranicznych. Wysokość odliczenia może stanowić do 50% wartości inwestycji w wypadku przedsiębiorstw z sektora MSP. Istnieje także możliwość zaliczenia do kosztów uzyskania przychodu wydatków poniesionych na prace badawczo-rozwojowe, niezależnie od uzyskanego rezultatu. Skrócono także okres amortyzacji zakończonych prac rozwojowych z 36 do 12 miesięcy.

5. Podsumowanie

W 2005 roku inwestycje podjęło ponad 20% małych i średnich przedsiębiorstw. Przedmiotem inwestycji były przede wszystkim maszyny i urządzenia, które kupowano ze względu na nową technologię lub w celu zwiększenia produkcji. Prawie jedną trzecią stanowiły inwestycje związane z wprowadzaniem nowych produktów i usług. Wymieniano również stare maszyny na nowe o podobnych parametrach, modernizowano środki transportu, rozbudowywano infrastrukturę biurową. Na uwagę zasługują inwestycje związane z informatyzacją firm, bo – jak podaje PARP – do 2004 roku 50% przedsiębiorstw z sektora MSP nie miało dostępu do Internetu.

Porównując lata 2004 i 2005, można zauważyć wzrost nakładów na ochronę środowiska (tab. 2), co niewątpliwie jest związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, gdzie na ten aspekt zwraca się szczególną uwagę.

Pozytywną zmianą jest również wzrost nakładów na *B+R* oraz inwestycje w nowe produkty. Są to na razie inwestycje podjęte przez niewielką liczbę przedsiębiorstw, ale inwestycje w *B+R* oraz nowe produkty nie są głównym nurtem inwestycyjnym w analizowanym sektorze ze względu na niewielkie rozmiary rynku zbytu. Jednak w wyniku wzrostu konkurencji na rynku unijnym coraz więcej przedsiębiorców polskich dostrzega potrzebę inwestycji w innowacje. Jednak nadal główną barierą ograniczającą podejmowanie działań innowacyjnych przez polski sektor MSP są wysokie koszty, duże ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej, dekoniunktura gospodarcza, mały popyt na rynku polskim i unijnym oraz ograniczony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji.

W latach 1991–2005 korzystano tylko z trzech źródeł kapitału. Głównym źródłem finansowania inwestycji w analizowanym sektorze był kapitał własny (80%) wspierany kredytem i leasingiem. Na początku lat 90. z kredytów banko-

wych korzystało ponad 50% przedsiębiorstw z analizowanego sektora, a w roku 2005 tylko 15%. Ze względu na to, że przedsiębiorcy mieli ograniczone możliwości pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania w znacznym stopniu korzystali z leasingu (24%) [2].

W 2005 roku przedsiębiorcy za czynniki zwiększające innowacyjność ich firm uznali:

- wzrost popytu na rynku krajowym i unijnym,
- zniesienie barier ograniczających dostęp do kapitału,
- wzrost możliwości eksportowych,
- dostęp do wiedzy o innowacyjnych rozwiązaniach dotyczących wytwarzania produktów, zarządzania oraz dystrybucji,
- ulgi w podatkach związane z wprowadzaniem nowych technologii oraz prowadzeniem własnych badań,
- dostęp do kredytów na preferencyjnych warunkach.

Częściowo oczekiwania przedsiębiorców może zaspokoić wprowadzona w życie dnia 29 lipca 2005 roku, ustawa *O niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej*, która dotyczy zasad przyzwania i częściowego umarzania kredytu technologicznego przeznaczonego na zakup lub wytwarzanie nowych technologii. Ustawa wprowadza również zachęty podatkowe dla przedsiębiorców inwestujących w nowe technologie.

Literatura

- [1] ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku, *Monitoring Małych i Średnich Przedsiębiorstw Prywatnych*, 2001.
- [2] Duda J., *Czynniki wzrostu konkurencyjności polskiego sektora MSP na wspólnym rynku Unii Europejskiej* [w:] *Nowoczesność przemysłu i usług*, TNOiK, Katowice 2006.
- [3] Ustawa o wspieraniu niektórych form działalności, „DZ. U.”, nr 179, poz. 1484.
- [4] *Monitoring kondycji sektora MSP 2006*, PKPP Lewiatan, 2006
- [5] *Konkurencyjność sektora MSP*, PKPP Lewiatan, 2005
- [6] www.parp.gov.pl